

A CERVERA HEM PERDUT LA MEMÒRIA HISTÒRICA

M.Teresa Salat Noguera

Aquestes converses constants, gairebé diàries, sobre la sequera que ens fa perdre les collites, però argumentant també que mai com ara havíem patit aquesta falta d'aigua, m'ha recordat el nostre treball a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, quan amb l'amiga i també professora de l'Institut Antoni Torroja Blanca Cuñé i Sala muntàvem els dossiers escolars sobre diferents temes per animar els alumnes a investigar el passat amb documentació autèntica, amb l'acompanyament tècnic de la directora de l'Arxiu, M. Dolors Montagut i Balcells.¹

Doncs bé en un d'aquests dossiers es treballava sobre el *Problema de l'aigua*.

Tots sabem que la Segarra és una terra seca i aspra i els segarrencs sempre hem estat pendents del cel per endevinar si plouria en el temps apropiat, si els núvols portarien pedra i es perdrien en l'últim moment les collites... és aquella dita tan nostra de *no es pot dir blat si no és al sac i ben lligat*. Però també si tindriem prou aigua per a les necessitats domèstiques, per als abeuradors dels animals i pels safareigs que es volien construir... Tant és així que quan se li preguntava al meu pare què era allò que més el satisfecia després de més de 20 anys d'alcaldia, ell responia sempre *que els cerverins, a l'obrir les aixetes en veiessin brollar l'aigua*. La falta d'aigua ha estat el problema ancestral de la nostra gent i la manera en què més o menys l'hem aconseguit, ha variat segons els temps.

Podríem establir varies etapes:

Edat Mitjana

A part dels pous i les cisternes que s'anaven construint particularment, va haver-hi uns moments importants. De l'any 1303 es troben notícies de l'adquisició, per part de Cervera, de les sèquies i terres de veïnatge del riu Ondara. L'any 1363

¹ L'any 1988 es va crear des de l'arxiu Comarcal de la Segarra i el Institut Antoni Torroja de Cervera un Servei Educatiu dirigit a tot l'alumnat de la comarca per tal d'apropar-los a la documentació arxivística. En un del temes treballats *Els Serveis d'Infraestructura*, es presentaven abastament diferents documents que tractaven del problema de la falta d'aigua. He extret d'aquest dossier alguns dels textos més curiosos, especialment de finals del segle XVIII, segle XIX i Segle XX.

Pere el Cerimoniós concedí als paers de Cervera que, conjuntament amb el batlle, poguessin fer braçals de recs que portessin les aigües del torrent a les terres que fins llavors no eren regades. Per fer evident aquesta potestat, cada any les autoritats promovien *la cavalcada de l'aigua*.

I el mateix rei, preocupat per si la vila patia un estat de setge, manà l'any 1375 l'aprofitament de les aigües que baixaven pel carrer Barcelona i les autoritats locals la van intentar canalitzar cap uns aljubs excavats en la part interior de la muralla. El més interessant va ser trobar-los prop de la muralla quan es van fer les obres de neteja i consolidació d'aquests murs, just en baixar les escales que també es van descobrir en el mateix moment i que van des del dit carrer Barcelona fins l'actual passeig al redós de la part meridional dels murs que protegien la vila.² (Avui en dia estan coberts, perquè s'havia projectat l'enjardinament d'aquest espai).

Segles XVI i XVII

Són èpoques de continuades sequeres. Duran i Sanpere parla de processons que es feien per demanar aigua al cel. Escriu que l'any 1567 fou acordat treure la Vera Creu fins al convent de Sant Francesc i que fos banyada al torrent i explica també que l'any 1584, a més d'aquesta relíquia en foren banyades moltes més, que la gent que hi anaren en processó, passaven de les 7000 persones; i que tanta era la necessitat de la gent que, *per*

no tenir diners per comprar blat, farina i pa, mengem pa d'aglans, de serves i altres coses increïbles.

Destaca també, per la seva originalitat, la de Montmaneu, al segle XVII, en què hi figuraven els 12 apòstols i el rei de Nínive amb el seu seguici, vestits només amb saques, els peus i els braços nus i cendra al cap, amb el rostre cobert per un vel negre, duent un Sant Crist i amb les mans aixecades deien a grans veus *Misericòrdia*³.

Segle XVIII

D'aquesta època és força interessant aquest document gràfic. El dibuix està datat de l'any 1716. Feia poc temps que Felip V s'havia proclamat rei d'Espanya i volia saber sobre quin tipus de terreny governava, especialment per poder exercir-hi el seu poder. És per això que va enviar una sèrie d'enginyers militars per tal que l'informessin de les viles i ciutats que en èpoques anteriors havien tingut un paper important.

Quan un d'ells, Juan Muñoz de Ruesta va arribar a Cervera, va dibuixar la ciutat i el seu entorn, destacant que era un punt estratègic, elevat sobre el camí reial que duia des de Barcelona a l'interior, dit també el camí del blat perquè era per on es transportaven els cereals des dels llocs de producció fins a la ciutat comtal, que era el lloc més important de consum.

² VERDÉS PUJOAN, Pere. Opina que no es pot tenir seguretat que siguin els mateixos, que podrien ser dipòsits construïts per obradors.

³ DURAN I SANPERE, Agustí. *El llibre de Cervera*. Tàrraga Camps Calmet. 1972. En varis capítols, tracta de les continuades sequeres, així com de la cavalcada de l'aigua.

Col·lecció particular. Dibuix de Juan Muñoz de Ruesta.

Detall de la Cavalcada de l'aigua.

Detall. Des de la porta dels Pous fins al torrent.

El plànol no està fet concretament per parlar de la sequera, però és molt interessant veure com diferents personatges estan en relació a la porta dels Pous amb diversos estris per anar a buscar aigua i especialment en destaca *La cavalcada de l'aigua*, on l'enginyer feia evident que la ciutat no en tenia i que per privilegi reial la paeria dominava les fonts que eren l'origen del riu Ondara, que passava al costat del preuat camí.

La comitiva estava formada pels macers, que portaven els símbols de la ciutat, seguida pels trompeters, que anunciaven la seva arribada i els escopeters, per si eren necessaris. Els seguien les autoritats locals i el representant reial, amb les seves millors vestimentes i tots els ciutadans que tenien cavalcadura. Llavors anaven a trencar els aturadors i peixeres perquè l'aigua arribés fins els molins propers i es pogués abeurar el bestiar i proveir les

adoberies.⁴

En un document escrit s'hi especificava, entre altres coses, les cisternes i abeuradors que tenien la majoria de les cases per solucionar en la mesura del possible la falta d'aigua. Una vegada més es volia saber les possibilitats reals de poder resistir un assetjament.

S'ha de tenir en compte que aquests mateixos enginyers eren també constructors de canals, casernes... és a dir, ja que coneixien el terreny i sabien l'estat de les muralles, podien dissenyar allò que millor convindria per a l'estratègia militar de la zona.

Constantment es nota en la documentació la preocupació de la ciutat per aquesta falta d'aigua. El 12 de maig de 1775 (després d'*haver-se tret ja moltes santas imatges per alcansar de Déu Ntre. Sr. la pluja i no haver-se alcansat, en la gran necessitat que teníam d'aigua*) *traqueren la santa imatge de Sr. Cristo, sens convidar persona alguna; plogué un poc lo mateix dia, lo endemà moltíssim i continuà després amb tanta còpia que revingueren las aigüas "at alivio"*⁵.

A finals d'aquest segle es va començar a parlar de la possibilitat de canalitzar fins a Cervera les aigües de la font de Vergós Guerrejat.

Segle XIX

De l'any 1876 és l'informe de les diligències practicades per esbrinar si fóra possible aquesta canalització.

Amb aquest propòsit, els metges i farmacèutics analitzen les aigües de la font de Vergós Guerrejat el 26 d'abril de 1786 per controlar la seva potabilitat. Els resultats foren:

1- Van posar 2 litres d'aigua a bullir a foc lent. En evaporar-se, després de dues hores, van quedar només 2 grams de terra.

2- Van barrejar aigua amb un "esperit àcid" i no es presentà la menor alteració. També es va fer el mateix amb una barreja alcalina.

3- S'utilitzà l'aigua per coure carn i llegums i els plats van sortir molt bons.

La conclusió fou que l'aigua era bona i saludable.

Per la seva banda els arquitectes van determinar que la font tenia el seu naixement en una altura bona per poder conduir l'aigua i poder construir les fonts necessàries i també que de la font en sortien 120 plomes⁶ d'aigua, considerada una quantitat suficient.

El problema era el dispendi que comportava aquesta canalització i com que es considerava que era un bé pel poble es va decidir que la paguessin els cerverins per medi d'impostos indirectes, calculant que en vuit anys l'obra podria estar

⁴ DURAN I SANPERE, Agustí (1972) Explica la composició de la comitiva amb tot detall, en un apart del problema de l'aigua a Cervera.

⁵ Tots els documents exposats formen part del dossier confeccionat pel dit Servei Educatiu.

⁶ Una ploma d'aigua, era una mesura que, normalment si es referia a la ploma barcelonesa-, equivalia a 2000 litres.

amortitzada.

Després de molts intents, entre altres les despeses que van comportar, primerament la Guerra amb França, ja en l'any 1793 i més tard la Guerra del Francès, del 1808 al 1814, finalment va ser la pressió que va exercir la *Compañía de Ferrocarriles de Barcelona a Zaragoza*, que havia establert per Cervera una de les estacions principals, amb abastiment de les aigües que es necessitaven per les màquines de vapor, qui va donar l'empenta definitiva.

Llavors, a partir de l'any 1862, les autoritats es comencen a moure seriosament per analitzar la possible canalització de les aigües de les fonts properes a Cervera.

Com era d'esperar, hi va haver molts detractors, especialment els habitants de Vergós que deien que amb l'aigua de la Font dels Pous, seria suficient per Cervera si s'aprofitava aquella que es perdia perquè estava mal conduïda i a més la que es feia anar per regar els horts i abastir una fàbrica⁷.

També hi ha molta documentació que fa referència a la conducció d'aigües des de Montpalau, amb problemes amb Estaràs i Sant Antolí, Montfalcó i les Oluges. I la referent als estudis de les indemnitzacions que haurien de rebre els diferents

⁷ Són varis els documents que fan referència a aquestes protestes. A l'Arxiu es troben en el Fons Municipal, en les diferents capses d'Obres Públiques. En la Capsa 3, el 6 d'octubre de 1862, els alcaldes d'Estaràs i Sant Antolí fan una crida per reunir els propietaris dels termes de Vergós Guerretjat i Montpalau que es veuran afectats. En la capsa 2 es troba un llistat de condicions que posen els dits pobles per a l'extracció de l'aigua, etc.

veïns quan la conducció de les aigües hagués de passar per les seves propietats.

L'ajuntament de Cervera va arribar al punt d'haver de vendre tots els objectes de plata que no utilitzava per tenir més numerari i finalment arriba la tan esperada *portada d'aigües que es va inaugurar el 2 d'octubre de 1864*.

Llavors es van construir les *fonts raconeres* a cada barri i quatre de monumentals, la de la plaça Sant Miquel, la de la plaça de la Constitució (plaça Major), la del Raval de Caputxins (a l'avinguda de Catalunya) i la del Raval de les Verges (a l'inici del carrer Guinedilda), a més de

Font raconera al costat de la *Cerverina d'Art* –antiga barberia Ninot–.

Font monumental de la pl. Major – Antiga pl. de la Constitució.

diferents abeuradors i els dos safareigs públics, el de Sant Francesc i el de la Rambla Lluís Sanpere i com és lògic, els dipòsits d'aigua municipals, al costat de la via del tren.

Ara bé, els problemes continuen perquè no tothom pot contractar, pel seu cost, les plomes d'aigua que s'ofereixen i s'ha d'anar a les fonts a buscar-la i les fonts monumentals són centríques, però molts veïns no estan d'acord en tenir les dites fonts raconeres a costat de casa seva pel soroll i baralles que comportaven i les possibles filtracions d'aigua que es podrien produir i són constants les disposicions municipals per poder posar una mica d'ordre.

El 27 de març de l'any 1871 s'editen en un pregó municipal les disposicions de l'horari i l'ordre d'utilització de les fonts, de manera que fins a les 12 del migdia només es poden recollir dos càntirs (uns 22 litres) d'aigua per família. A partir d'aquesta hora, la que es necessiti. Els càntirs havien d'estar col·locats en fila i s'anirien omplint segons un rigorós torn. Si no es respectaven aquestes mesures, s'hauria de pagar la multa corresponent.

Però la sequera i amb ella les pregàries i els problemes per a les autoritats cerve-rines continuen.

Així el dia 20 de maig de l'any 1882 l'alcalde de Cervera convoca a una reunió per comentar que el Sr. Rector havia suspès la novena que feia per demanar la pluja, perquè volia que, en correspondència, es prohibissin els balls i les diversions públiques, ja que s'havia de fer un esforç col·lectiu, amb oració i sacrificis, per

aplacar Déu. L'Ajuntament respon que no podia prohibir les diversions públiques si no volien provocar desordres públics i que encara que no era qui per aconsellar l'autoritat eclesiàstica, el Sr. Rector havia de tenir en compte els grans mals que es derivarien d'aquesta actitud.

Un temps després, a l'any 1891, el dia 11 d'agost l'alcaldia de Cervera, intenta posar ordre als veïns en l'abastiment de l'aigua de les fonts amb un pregó en el qual es podia llegir el següent:

Se proveirán de aguas de la fuente monumental de la Plaza de la Constitución (pl. Mayor), los vecinos de la calle Mayor desde la casa del Sr. Civit, en ambos lados, abajo; Plaza de la Constitución, Estudi Vell, Buidasacs, Sta. Maria y S. Bernardo.

A la de Santo. Domingo concurrirán los de las calles de Cases Noves, calle y Plaza de S. Magín, Monseré y calle de Barcelona hasta la Plaza llamada de Francias.⁸

A la de S. Ignacio, desde la casa que sigue a la de D. Antonio Civit, en ambos lados, hasta la de D. Agustín Bonastras.

A la de S. Agustín, desde la casa que sigue a la del citado Sr. Bonastra hasta la del Café Español, también en ambos lados.

A la monumental de S. Miguel, Plaza

⁸ La pl. de Francias podria ser una plaça que amb el nom de França es denominava l'actual pl. de Catalunya.

Quant a Bonastras, es podria referir, en singular a Bonastra, família de llevadores, per la informació que m'ha fet arribar l'amic Anton Pedrós.

de Santa Ana, calle de Santa Ana, Plaza de S. Miguel, Burgos, Plaza de Madoz y calle de la Universidad.

Fuente de las Vírgenes, arrabal de las Vírgenes, calle de las Vírgenes hasta el callejón Bordell, calle de la Estación y parte del arrabal de Capuchinos, hasta el edificio de la fábrica de almidón, hoy almacén de vinos.

Fuente Capuchinos, calle de la Victoria, lo restante del arrabal de Capuchinos, Soria y Combate, hasta el portal.

Fuente de S. Cristobal, desde la Plaza de Francias con todas las demás calles

interiores del distrito nº 4 y

Fuente de S. Francisco de Asís, todas las casas pertenecientes al barrio del mismo nombre.

Lo que hago público para conocimiento del vecindario.

Cervera, 11 Agosto 1891. Alcalde P. Ubac.

El canvi climàtic afecta tota la terra, però a nosaltres aquesta penúria no ens hauria d'agafar de sorpresa. La sequera ha sigut una constant en les nostres vides.

